

Koronakriisi, informaatio ja resilienssipolitiikka

Tapio Juntunen ja Ari-Elmeri Hyvönen

Globaali koronaviruspandemia on vakavin poliittista päätöksentekoa kohdannut kriisi vuosikymmeniin. Nykypolitiikassa kriiseihin vastaamista ja niistä toipumista hahmotetaan usein resilienssin käsitteen avulla, joka viittaa kriisinsietokykyyn ja kriisiä seuraavaan mukautumisprosessiin. Tässä artikkelissa koronapandemian hoitoa Suomessa arvioidaan resilienssikirjallisuuden käsitteiden avulla. Muotoilemme ”kokonaisresilienssin” viitekehyksen, jota voidaan soveltaa kriisipolitiikan empiiriseen, analyttiseen ja normatiiviseen arviointiin. Viitekehyksen avulla tarkastelemme Suomen hallituksen keväällä 2020 soveltaman kriisinhallintalinjan piirteitä ja painotuksia. Erityisesti kiinnitämme huomiota siihen, (1) painottuvatko kriisinhallintatoimissa uhkakuvaspesifit vastineet vai yleisen resilienssikyvyyn kehittäminen, (2) asettuuko ajallinen painopiste yksinomaan akuutin kriisinsietokyvyyn ajalle, vai ilmentävätkö toimet myös huolta pitkän aikavälin oppimisprosessista, ja (3) kuinka läpileikkäväksi kriisin ilmentämä uudistumistarve mielletään. Tarkastelumme käsittelee Suomen poliittikalinjauksia yleisellä tasolla ja keskittyy erityisesti informaatiohallinnan, luottamuksen ja demokratian kysymyksiin. Analyysin perusteella toteamme, että koronakriisin hoidon ensimmäisten kuukausien aikana politiikkatoimet ovat keskittyneet vahvasti yhteiskunnan iskunkestävyyttä ilmentäviin piirteisiin. Keskustelu yhteiskunnan sopeutumista ja mukautuvaa oppimista edesauttavista sopeutuvan resilienssi piirteistä on toistaiseksi ollut vähäistä.

Avainsanat: covid-19, informaatio, koronavirus, kriisi, pandemia, resilienssi

Johdanto

SARS-CoV-2-viruksen aiheuttama globaali covid-19-pandemia on vakavin poliittista päätöksentekoa kohdannut kriisi vuosikymmeniin. Kriisillä on kreikkalaisista etymologisista juuristaan alkaen tarkoitettu tilannetta, joka vaatii päättävistä toimintaa ja pakottaa tekemään valintoja vähintään kahden jyrkästi toisistaan eroavan vaihtoehdon välillä. Kriiseissä ollaan ”kriittisessä tilanteessa” ja tarvitaan *kritiikkiä* – alkuperäisen merkityksensä mukaan arvostelukykyä, taitoa eritellä ja arvioida asioita huolellisesti. Poliitiikan ja hallinnon aikahorisontin näkökulmasta kriisit on historian saatossa liitetty kahteen keskenään ristiriitaiseen ajattelutapaan. Yhtäältä kriisit ovat ainutkertaisia poliittisia käännöskohtia, joissa aika tuntuu liikkuvan tavanomaista nopeammin ja historialliset muutokset tapahtuvat silmänräpäyksessä. Toisaalta erityisesti modernissa kielenkäytössä ”kriiseistä” on tullut taloussyörien kaltaisia säännöllisesti toistuvia *haasteita* (Koselleck 2006, 358–361, 371–372). Usein vallassa oleva poliittinen eliitti myös hyödyntää – ellei suorastaan konstruoi – kriisejä (esim. Brassett & Vaughan-Williams 2012).

Koronapandemia – sekä Suomessa että globaalisti – ilmentää kriisi-sanan eri ulottuvuuksia. Tilanteen hallinta on vaatinut valtiollisilta ja kansainvälisiltä toimijoilta tarkkaavaisuutta ja nopeita päätöksiä koskien vaihtoehtoisia toimintatapoja ja niiden seurauksia ihmishenkiin, toimeentulon ja yleisen hyvinvoinnin kannalta. Kriisinä koronaepidemiaa pidetään sekä ainutkertaisena että eräänlaisena ”uutena normaalina”, esimakuna planeettallisten ja muiden

systemisiä vaikutuksia sisältävien kriisien aikakaudesta (esim. Klein 2020; Kluge 2020). Kriittikiäkin on esitetty suuntaan ja toiseen – mukaan lukien kritiikkiä kriisin kaappaamisesta ”poikkeustilalla hallitsemisen” välineeksi, josta räikeimmän version esitti italialainen filosofi Giorgio Agamben (2020). Lisäksi kriisinhallintaan valjastettuja poikkeustoimia on tarkasteltu kriittisesti perusoikeuksien ja oikeusvaltion toteutumisen näkökulmasta.¹ Kolmas kritiikin muoto on pureutunut kriisinhallintavaiheen taloudellisiin ja sosiaalisiin kerrannaisvaikutuksiin. Tällöin keskustelu pandemiaan liittyvistä ”turvallisuuksista” halutaan avata välittömien terveysturvallisuusvaikutusten ympärille ymmärrettävästi painottuneesta medikalisoituneesta asetelmasta (turvallisuuden medikalisoitumisesta pandemioiden yhteydessä ks. Aaltola 2014). Neljänneksi hallituksia on kritisoitu vaillinaisista toimenpiteistä epidemian hillitsemisessä.

Nykypolitiikassa kriisien hahmotusta määrittää usein kriisinsietokykyyn ja mukautumisvalmiuteen viittaava resilienssin käsite. Viime vuosikymmenien aikana useat valtiot ja kansainväliset organisaatiot ovat omaksuneet resilienssin keskeiseksi osaksi turvallisuusstrategioitaan.² Resilienssi nähdään vastauksena monimutkaisiin, usein vaikutuksiltaan kansallistalvioiden rajat ylittäviin kriiseihin, joita poliittiset yhteisöt nykyisessä maailmanjärjestyksessä kohtaavat. Pandemia on luonnollisesti malliesimerkki tällaisesta kriisistä. Resilienssipolitiikan ja koronaepidemian ristivalotus avaakin mahdollisuuden hahmottaa sekä pandemiakriisin poliittista käsittelyä että laajemmin resilienssiä kehykseen pohjautuvan kriisipolitiikan ongelmia ja lupauksia.

Tässä artikkelissa koronapandemian hoitoa Suomessa tarkastellaan resilienssikirjallisuuden tarjoamien käsitteiden avulla. Tarkastelumme kytkeytyy myös keskeisesti edellä mainittuun kriisisanaston moniulotteisuuteen, ennen kaikkea kriisien ja kritiikin yhteyteen, mitä myös resilienssipolitiikan yleistyminen alleviivaa.³ Hannah Arendt totesi kriiseihin sisältyvän mahdollisuuden vakiintuneiden käytäntöjen uudelleenarviointiin. Kriisi pakottaa yhteisön kohtaamaan tiettyjä politiikkaa ja yhdessä olemista koskevia perustavanlaatuisia kysymyksiä, sillä se ”repii alas fasadit ja tuhoaa ennakkoluulot”, jotka normaalisti ohjaavat arkista toimintaamme (Arendt 2006, 171). Samalla se paljastaa inflatoituneen kriisipuheen poliittisuuden (ks. Koselleck 2006, 399). *Kritiikin* tehtävänä voidaankin nähdä olevan näihin kriisiin paljastamiin ennako-oletuksiin liittyvien rajoitusten ja ongelmien esiintuominen sekä niiden arviointi erityisesti demokratian näkökulmasta.

1 Suomen kontekstissa kriittinen keskustelu on kohdistunut erityisesti valmiuslakien oikeasuhtaiseen käyttöön liittyviin tulkintoihin (esimerkiksi valtioneuvoston 25.3.2020 antaman Uudenmaan ja muun Suomen välille määritellyn liikkumiskiellon käyttöönottoasetuksen yhteydessä; ks. esim. Scheinin & Rautiainen 2020; vrt. Selkälä 2020).

2 Esim. EUKE 2016; YK 2017; YTS 2017. Suomalaisessa turvallisuusalan sanastossa resilienssin sovellusala kattaa myös kriisiä lievemmät ”häiriötilanteet”. Resilienssille ei toistaiseksi ole vakiintunutta yhden sanan suomennosta. Yhteiskunnallista turvallisuutta linjaavissa strategia-asiakirjoissa resilienssi on suomennettu pääosin kriisinsietokyvyksi, joskin kyseisten määritelmien yhteydessä viitataan myös kriisin jälkeisen palautumisprosessin huomioimiseen (ks. Hyvönen ym. 2019, 14–15).

3 Kriisinhallintakirjallisuudessa kriisi määritellään tilanteena, joka (i) uhkaa toimijan ydinarvoja tai päämääriä, (ii) vaatii aikapaineessa tehtäviä, tavanomaisesta poliittisesta päätöksentekorytmistä poikkeavia päätöksiä sekä (iii) on vaikutuksiltaan epävarma ja ennakoimaton (Pursiainen 2018, 2). Tarkastelumme kiinnittyy kuitenkin resilienssipolitiikan ja kriisin luonteen ymmärtämisen suhteeseen. Tietty kriisinhallintasyklin vaiheet, kuten uhkien ennakoiminen ja ennaltaehkäisy, voidaan ymmärtää pikemminkin vaihtoehtoisena lähestymistapana resilienssivastetta korostaville kriisinhallintastrategioille (Juntunen & Virta 2019, 74; ks. myös Pursiainen tässä numerossa).

Resilienssisanasto saattaa johdattaa ajattelemaan jatkuvuudenhallintaa tavalla, joka estää kohtaamasta kriisejä poliittisesti ja kysymästä perustavanlaatuisia kysymyksiä. Tällöin resilienssi kannustaa huolehtimaan ainoastaan jo käynnissä olevien prosessien jatkuvuudesta, eikä edistä kriittistä julkista keskustelua tai uusia alkujä (esim. Juntunen & Hyvönen 2014). Tällaista resilienssitulkintaa voidaan kutsua ”ylläpitäväksi” tai jopa ”tapahtumia tukahduttavaksi”. Tavoitteena on minimoida kriisien jokapäiväisen elämän rutiineja kyseenalaistava vaikutus ja palata kriisiä edeltäneeseen tilaan mahdollisimman nopeasti. (Bourbeau 2013, 11–16; Zebrowski 2019.) Suomessa tämä taipumus näkyi esimerkiksi koronakriisin keskellä lanseeratun Suomi toimii -kampanjan viestintäkutsussa, jossa korostettiin ”Uskoa siihen, että elämä jatkuu ja yhteiskunta pyörii” (Valtioneuvosto 2020). Samoin valmiuslakien tehtävä on ”suojata”, ”turvata” ja ”ylläpitää” yhteiskunnan toiminnan kriittisiä perusprosesseja, ollen näin yhtenevä resilienssiajattelun kanssa – joskin sen äärimmäinen osa.

Resilienssin ei tarvitse merkitä haluttomuutta muutoksiin. Philippe Bourbeau (2013, 14–16) nostaa esiin ylläpitävän strategian lisäksi marginalisoivan ja uudistavan strategian. Ne ottavat lähtökohdaksi kriisien väistämättömän vaikutuksen poliittisen ja hallinnollisen järjestelmän luonteeseen. Marginalisoiva strategia pyrkii kuitenkin minimoimaan ja rajaamaan kriisin vaikutukset paikallisiksi, siinä missä uudistava strategia korostaa ”eteenpäin kimpoamista”: kriisistä tulee oppia ja yhteiskunnallisia rakenteita tulee uudistaa tämän mukaisesti (Adger 2000; Folke 2002; Hyvönen ym. 2019, 11). Myös tällaisesta eteenpäinkatsovasta resilienssikäsityksestä on ollut Suomen koronapolitiikassa viitteitä, kuten myöhemmin artikkelissa tuomme esiin.

Poliittisten yhteisöjen kohdalla paluu vanhaan ei voi olla demokraattisista prosesseista irrallinen oletus, vaan tarve uudistumiselle tulee arvioida vuorovaikutuksessa asiantuntija-arvioiden, viranomaisnäkemysten ja julkisen keskustelun välillä. Uusi tasapainotilanne ei luonnollisesti saa olla myöskään vähemmän demokraattinen tai tasa-arvoinen kuin lähtötilanne. Tämä muutoksen ja demokratian välinen yhteys korostaa informaation keskeisyyttä. Informaatiolla on aina ollut keskeinen rooli kriisitilanteissa. Resilienssin esiinnoisuus on kuitenkin korostanut informaatiohallinnan roolia kansalaisyhteiskunnan itsejärjestyvässä toiminnassa akuutissa hätätilanteessa (Zebrowski 2016, 122–123). Informaatiovirtojen käsittely tulee myös nousemaan entistä tärkeämmäksi kriisien jälkihoidossa ja uudistusprosesseissa, kriittisen keskustelun ja arvostelukyvyn viitepisteenä. Siksi resilienssin näkökulmasta koronavirukseen kytkeytyvä ”infodemia” näyttää lähes yhtä tärkeää roolia kuin itse virus, ja käsittelemmekin sitä artikkelissa laajalti.

Artikkelimme on luonteeltaan eksploraatiivinen tapaustutkimus (ks. Stebbins 2001). Pyrimme operationalisoimaan kokonaisresilienssiksi kutsumamme viitekehysten siten, että sitä voidaan hyödyntää käytännön kriisinhallintapolitiikkaa ohjaavien resilienssikäsitysten empiiriseen tutkimukseen. Analyysimme keskittyy, mutta ei rajoitu, Suomen hallituksen covid-19-pandemiaan liittyviin kriisinhallintatoimien arvioimiseen. Kysymme, millaista resilienssi- ja kriisiymmärrystä Suomen koronapolitiikka on ilmentänyt. Tarkastelemme analyttisesti ja normatiivisesti Suomen hallituksen konkreettisia päätöksiä sekä valtioneuvoston toimintaa tukevien työryhmien raportteja kriisin ajalta. Analysoimme myös Suomi toimii -kampanjaa, joka lanseerattiin huhtikuussa 2020.

Esitämme seuraavassa alaluvussa tarkastelumme analyttiset välineet, joiden avulla arvioimme kriisinhallintatoimiin liittyneitä resilienssikäsityksiä. Tämän jälkeen artikkeli jatkuu kahdella käsittelyluvulla, joissa tarkastelemme Suomen koronakriisin hoitoa resilienssin näkökulmasta yleisesti ja erityisesti informaationhallinnan näkökulmasta.

Resilienssipolitiikan piirteet sekä strategiset vaihtoehdot: eksploratiivisen analyysin käsitteelliset lähtökohdat

Resilienssikäsitysten moninaisuus

Tutkimuskirjallisuuden perusteella resilienssin käsite voidaan yleisesti määritellä kriisinsietokyvyn sekä oppivan mukautumisen yhdistelmäksi (ks. Hyvönen & Juntunen 2016, 221). Viimeisten vuosien kuluessa tutkimusyhteisössä on kuitenkin vahvistunut käsitys siitä, että resilienssistä tulisi pikemminkin puhua monikossa sen sijaan, että käsitteelle pyrittäisiin etsimään yleismaailmallista määritelmää (Anderson 2015, 60–62; Walklate ym. 2014, 419; Bourbeau 2018; Ungar 2008). Resilienssin tosiasiallista ilmenemistä tulkittaessa tulisi toisin sanoen ottaa huomioon, miten yhteiskunnalliset käsitykset, kulttuuri sekä tavat ja tottumukset vaikuttavat sen ymmärtämiseen. Jo pelkästään se, mikä ymmärretään positiiviseksi palautumiseksi ja sopeutumiseksi, voi vaihdella huomattavasti yhteiskunnasta toiseen (Ungar 2008). Toisaalta resilienssikäsityksiä vertailemalla on mahdollista edetä analyttisiin yleistyksiin sellaisista ideaalityyppisistä piirteistä, jotka toistuvat useiden paikallisten kontekstien välillä.

Koronakriisin hallinta- ja torjuntastrategiat, joissa on väistämättä kyse myös yhteiskunnalliseen resilienssiin liittyvien arvojen ja tavoitteiden ymmärtämisestä, ovat vaihdelleet valtioiden välillä paikoin merkittävästikin.⁴ Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin toteuttamat strategiat, sekä näihin kietoutuvat resilienssikäsitykset, ovat eronneet toisistaan selvästi. Onkin ongelmallista väittää David Chandlerin (2020) tavoin yleistäen, että resilienssiä korostava turvallisuusajattelu olisi päätynyt koronapandemian ”huomaamattomaksi uhriksi”. Chandler ponnistaakin kritiikissään selvästi anglosaksisesta maaperästä, missä resilienssi ymmärretään hallinnollisena vastuuttamisstrategiana, joka korostaa rationaalisesti käyttäytyvän kansalaisyhteiskunnan verraten itsenäistä roolia kriisinhallinnassa. Epidemian levitessä irratiionaalaisesti käyttäytyneet ihmismassat sekä viranomaisten poikkeustoimista riippuvaiseksi osoittautunut kansalaisyhteiskunta on Chandlerin näkökulmasta merkki siitä, että resilienssipolitiikka on tässä muodossaan tullut tiensä päähän (ks. myös Chandler 2019).

Chandlerin tekemä yleistys on kuitenkin ennenäikainen. Esimerkiksi Suomessa siirtymä kansalaisten vastuuttamiseen perustuvasta strategiasta (mm. henkilökohtaiseen hygieniaan liittyneet valistuskampanjat ja muut kehotukset) valmiuslakien käyttöönottoon sekä kansallista varautumista ja viranomaislähtöistä torjuntaa korostavaan toimintaan vaikutti varsin luontevalta. Siirtymää ei toisin sanoen, johdannossa mainituista kritiikeistä huolimatta, ymmärretty Chandleria seuraten vastuuttamiseen perustuvan resilienssistrategian konkurssiksi.

4 Covid-19-pandemian ensivaiheen kansallisten kriisinhallintastrategioiden yleiskuvaukset löytyvät Cambridge Coren sivuilta: <https://www.cambridge.org/core/blog/tag/country-responses-to-the-covid19-pandemic/>.

Yksi myönteinen lopputulos koronakriisistä voikin olla, että kriittisessä tutkimuskirjallisuudessa ongelmallisimpina pidetyt resilienssin muodot päätyvät huolellisemman tarkastelun kohteeksi. Esimerkiksi kriisinhallintaan liittyvien vastuiden säilyttäminen valtiotoimijoilta kansalaisyhteiskunnalle sisältää itsessään riskejä, erityisesti jos kyse on kansallisen tason koordinaatiota vaativasta kriisistä (ks. esim. Rogers 2015). Edelleen, päinvastoin kuin Chandler antaa ymmärtää, koronakriisi saattaa nostaa resilienssin erääksi globaalien, yhteenkytkettyneen, ja kasvavassa määrin antroposeenin määrittämän maailman avainkäsitteeksi. Monimutkaisessa maailmanpoliittisessa toimintaympäristössä, jossa kriisit liikkuvat nopeasti alueelta toiselle ihmis- ja kauppavirtojen solmukohtien läpi, on huomion kiinnittäminen kriisinsietokykyyn ja mukautumisvalmiuteen väistämätöntä. Tästä syystä tarvitaan myös analyttisesti tarkkajakoista ja monialaista tutkimusta resilienssin edistämisestä sekä kriittistä tarkastelua sen poliittisista, oikeudellisista ja eettisistä kääntöpuolista.

Yhteiskunnallisen resilienssin piirteet

Vaikka resilienssiä tulisikin lähestyä kulttuurisesti ja paikallisesti määrittävänä käsitteenä, on resilienssiin tukeutuvien turvallisuusstrategioiden taustalta löydettävissä myös joitain yhtenäisiä nimittäjiä. Nostamme näistä yhdistävistä nimittäjistä esiin kolme, joihin liittyvien painotuserojen kautta analysoimme Suomen covid-19-pandemian kriisinhallintatoimia.

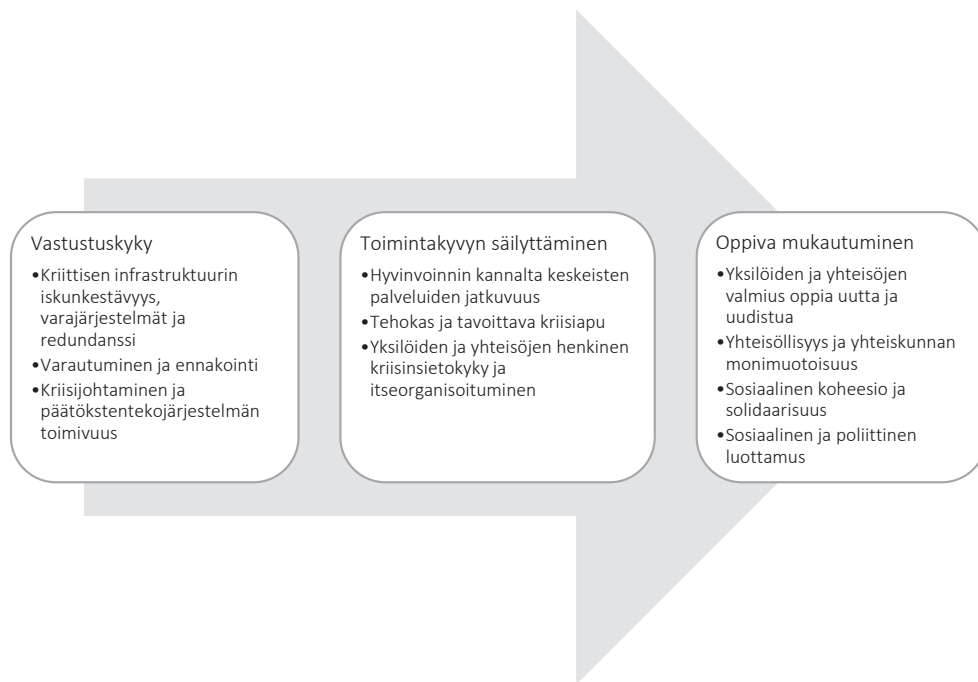
Keskeisin resilienssitulkintoja yhdistävä nimittäjä on ajatus uhkien vääjäämättömyydestä. Resilienssiin tukeutuvaa turvallisuusajattelua leimaa usein varautumista korostavat toimenpiteet uhkien ennaltaehkäisyyn sijasta (Evans & Reid 2013; Juntunen & Virta 2019). Varautumiseen viittaavana ominaisuutena resilienssi on tutkimuskirjallisuudessa jaettu yleisiin (sopeutumista edistäviin) sekä erityisiin (iskunkestävyyttä vahvistaviin) piirteisiin (Taulukko 1) (esim. Tierney 2014, 173). Yleisen resilienssin piirteitä, kuten sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, tarvitaan laajasti erilaisten kriisien kohtaamiseen ja niiden seurauksiin sopeutumiseen. Erityisen resilienssin piirteet ovat sen sijaan määriteltävissä uhkavakaisemmin. Tällaisia ovat esimerkiksi pandemian hallintaan liittyvät, usein varautumissuunnitelmissa määritellyt lääkeaineiden ja muiden terveydenhuollon kriittisten järjestelmien valmiusvarastot sekä uhkakuvaan liittyvät väestön demografiset piirteet.

Taulukko 1. Esimerkkejä resilienssin piirteistä epidemian kontekstissa.

Iskunkestävyys		Sopeutuva (yleinen) resilienssi	
<i>Lujatekoisuus</i>	<i>Toisteisuus</i>	<i>Sosiaalinen pääoma ja kekseliäisyys</i>	<i>Vikkelyys</i>
Asukastiheys ja muut relevantit demografiset piirteet Julkisen terveydenhuollon laatu ja tavoitettavuus Väestön hyvinvointi Elinkeinoelämän vakavaisuus	Huoltovarmuusvarastot ja kotitalouksien varautuminen Päätöksentekoa tukeva monitieteinen asiantuntijatieto Kriittisten alojen saatavilla olevat työvoimareservit	Sosiaalinen ja poliittinen luottamus Alhainen korruptiotaso Yksityisen ja julkisen sektorin koordinaatio Koulutustaso Päätöksenteko-järjestelmän toimivuus ja kyky improvisoida tilannesidonnaisesti	Taloudellinen tilanne Elinkeinoelämän moninaisuus Kansalaisyhteiskunnan ja kolmannen sektorin aktiivisuus

Toisena resilienssikäsityksiä yhdistävänä tekijänä nostamme esiin resilienssin ymmärtämisen prosessina (Kuvio 1) (ks. Juntunen & Hyvönen 2014). Resilienssiprosessi voidaan havainnollistaa kolmena osittain toistensa kanssa päällekkäisenä vaiheena: 1) kriisin välittömään kohtaamiseen vaadittava vastustus- ja immuunikyky; 2) kriisin jatkuessa ja pitkittyessä vaadittavat resurssit toimintakyvyn ylläpitämiseen; ja 3) valmiudet mukautua kriisin jälkeiseen uuteen tilanteeseen oppimalla ja uusiutumalla. Se, mihin vaiheeseen resilienssiprosessia kriisinhallintatoimet painottuvat, avaa yhden tulkintaikkunan yhteiskunnallisen resilienssin ja kriisikäsitteiden välisen suhteen arvioimiseen.

Toistaiseksi covid-19-pandemian torjuntastrategioihin liittyvä keskustelu on ollut, ymmärrettävää kyllä, korostuneen medikalisoitunutta. Lääketieteen ammattilaiset sekä muut näille läheiset asiantuntijatahot ovat nousseet kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuskeskustelun sekä päätöksenteon valmistelun keskeisiksi vaikuttajiksi. Turvallisuustoimien medikalisoituminen on tarpeellista viruksen aiheuttaman epidemian välittömien torjuntatoimenpiteiden suunnittelemiseksi ja näiden tarkoituksenmukaisuuden arvioimiseksi. Julkisessa keskustelussa tämä on näkynyt keskittymisenä epidemian tukahduttamiseen tai sen lieventämiseen pyrkivien vaihtoehtojen torjuntastrategioiden väliseen punnintaan. Epidemian ensimmäisten kuukausien kuluessa tämä on tarkoittanut kriittisen keskustelun painottumista resilienssiprosessin kahteen ensimmäiseen vaiheeseen sisältyviin toimiin. Kriisin jälkeiseen uuteen normaaliin sopeutumisen ja kriisistä oppimisen vaiheen ongelmista, edellytyksistä ja arvoista käyty laajamittainen keskustelu on jäänyt toistaiseksi vähemmälle (esim. Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä 2020a; 2020b; Myllärniemi ym. 2020).

Kuvio 1. Resilienssi prosessina.

Kolmanneksi, ja edellisistä seuraten, vaikka resilienssi ymmärretään usein arkisesti nimenomaan kriisinsietokykynä, tieteelliset määritelmät yhdistävät sen laajemmin kriisien aiheuttamien muutosprosessien tutkimukseen (Brand & Jax 2007). Tällöin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ominaisuuksista ja olosuhdetekijöistä, jotka suojaavat riittävällä tavalla tarkasteltavana olevan kohteen identiteettiä väistämättömien muospaineiden keskellä. Resilienssi ei siis tarjoa lupausta täydellisestä immunitetista kriisin vaikutuksille. Kyse on pikemminkin positiivisen sopeutumisen edellytyksistä, jolloin punnitaan myös kyky ottaa huomioon edeltävän kriisin opetuksia seuraavien mahdollisten kriisien kohtaamisessa ja näiden ennaltaehkäisemisessä.

Paluu kriisiä edeltävään tasapainotilaan ei ole välttämättä mielekäs tavoite, sillä tämä jättää kriisiin johtaneet sekä sen vaikutuksia kriisin kestäessä mahdollisesti syventäneet tekijät silleen (ks. esim. Walker & Salt 2006, 147–148). Keskeinen käytännön resilienssipoliittisia toimia erottelva kysymys koskeekin sitä, miten niissä suhtaudutaan yhteiskunnalliseen muutokseen: kuinka paljon kriisin kohteeksi joutunut yhteiskunta ikään kuin kätkee sisäänsä valmiuksia sopeutua olosuhteisiin nähden mahdollisimman positiivisesti kriisin jälkeiseen uuteen normaalitilaan?

Edellä esitellyt resilienssi-strategioiden erottelun kannalta keskeiset analyttiset kysymykset ovat esitetty tiivistetysti seuraavassa:

- Korostuvatko politiikkatoimissa yleisen vai erityisen resilienssin piirteet, eli painottuvatko kriisinhallintatoimissa a) uhkakuvasidonaiset iskunkestävyyttä ilmentävät resilienssin piirteet vai b) yhteiskunnan yleistä sopeutumista kriisin pitkittyessä sekä sen jälkeistä mukautumista edistävät piirteet?
- Kuinka ”dynaamisia” resilienssitoimet kokonaisuutena ovat, eli ymmärretäänkö resilienssiprosessi ajallisesti a) välittömänä iskunkestävyytenä, b) välittömän iskunkestävyyden ja kriisinaikaista jatkuvuudenhallintaa edistävien kyvykkyyksien yhdistelmänä (ml. kansalaisyhteiskunnan henkinen kriisinsietokyky) vai c) edellisten lisäksi myös sopeutuvan oppimisen mahdollistavana moniulotteisena prosessina?
- Miten resilienssitoimissa ja niiden perusteissa suhtaudutaan muutokseen ja kriisin yhteiskunnalliseen ”läpäisyasteeseen”, eli arvioidaanko kriisinhallinnan onnistumista kriisiä edeltävään normaalitilanteeseen palautumista, kriisin vaikutusten eristämistä vai uuteen normaalitilaan sopeutumista vasten?

Koronakriisin hallinta resilienssiprosessina: iskunkestävyyttä, jatkuvuudenhallintaa vai sopeutuvaa oppimista?

Arvioimme edellä esittämämme viitekehyksen kautta Suomen valtion covid-19-pandemian hallinta- ja rajoitustoimia. Käytännössä tarkastelumme kohdistuu Sanna Marinin hallituksen sekä valtionhallinnon toteuttamien epidemian hallinta- ja rajoitustoimien, niiden mahdollisten vaihtoehtojen sekä päätöksille annettujen perusteiden arviointiin. Tarkastelumme kohdistuu päätöksenteon strategiselle tasolle. Sivuumme myös joitain operatiivisen tason toimia ja niihin liittyviä päätöksiä, sikäli kun niiden merkitys korostuu myös strategisen tason linja-

valintoja koskevista perusteista sekä julkisessa keskustelussa (esim. huoltovarmuusvarastojen käyttöönottoon kriisinhallinnan alkuvaiheessa kohdistunut huomio).

Keskustelu koronaepidemian hallinta- ja rajoitustoimenpiteiden perusteista on toistaiseksi nojautunut vahvasti maaliskuun 16. päivänä Isossa-Britanniassa julkaistuun Imperial College Covid-19 -ryhmän raporttiin (Imperial College COVID-19 Response Team 2020). Raportissa epidemian hallinnan ei-lääketieteellisiä keinoja hyödyntävät strategiavaihtoehdot rajattiin kahteen päätyyppiin. *Tukahduttamisstrategiassa* pyrittiin epidemian leviämisen kasvun kääntämiseen koko väestöä koskevien vapausrajoitusten avulla. *Lieventämissstrategiasa* pyrittiin puolestaan epidemian leviämisen hidastamiseen tai kontrollointiin sekä hiljattaisen laumaimmunitetin kasvattamiseen lähinnä kohdennettujen vapausrajoitusten avulla. Vaikka tukahduttamisstrategiasta aiheutuisi mittavia sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia, joiden laajuutta olisi vaikea ennakoida tarkasti, oli se ryhmän mukaan ainoa realistinen pitkän tai keskipitkän ajanjakson strategiavaihtoehto, jos Ison-Britannian terveydenhuoltojärjestelmän kriittisten resurssien ylikuormittuminen haluttiin välttää.

Suomessa covid-19-pandemian kriisinhallintatoimet on mahdollista jakaa karkeasti kolmeen eri vaiheeseen: (i) kansalaisten vastuuttamista ja yleistä tietoisuutta korostanut esivaihe, jonka yhteydessä valmistauduttiin pandemian varautumissuunnitelman mukaisten toimien käyttöönottoon; (ii) poikkeusolojen toteamista 16.3.2020 seurannut asteittain tiukentuneiden rajoitustoimien vaihe, joka muistutti enemmän edellä kuvattua tukahduttamisstrategiaa kuin lievennysstrategiaa; (iii) huhtikuun puolessa välissä Suomen hallitus ilmoitti edelleen suunnittelevansa siirtymistä tukahduttamisstrategista kohti ”hybridistrategiaa”, jossa edellisen vaiheen kriisinhallintatoimenpiteitä sekä perusvapauksien rajoituksia ryhdytään purkamaan asteittain siten, että kansalaisyhteiskunnan vastuu epidemian leviämisen estämisestä kasvaa. (Ks. Tynkkynen ym. 2020; Koivisto & Stenroos 2020.) Hybridistrategia, jonka täytäntöönpanosta hallitus ilmoitti 4.5.2020, vaikuttaa epidemiaketjujen tehokkaan jäljittämisen, kohdennetun eristämisen sekä hoidon valmiuksien kehittämiseksi ehdolliselta lievennysstrategialta, jonka tavoitteena on viruksen uudelleenleviämisen estäminen sekä riittävän harvinaiseksi rajaaminen (Pullinen 2020).

Suomen kriisinhallintatoimissa ovat korostuneet iskunkestävyyttä edistävät erityisen resilienssin piirteet. Sopeutuvan resilienssin piirteet ovat alkaneet nousta esiin vasta edellä kuvatussa kriisinhallintatoimien kolmannessa vaiheessa, tällöinkin lähinnä kriisinhallintapolitiikasta käytävän laajemman yhteiskunnallisen keskustelun tasolla. Lisäksi yhteiskunnan henkistä kriisinsietokykyä sekä poliittista ja sosiaalista luottamusta koskevat yleisen resilienssin piirteet ovat nousseet esiin valtioneuvoston lanseeraaman Suomi toimii -kampanjan yhteydessä, johon palaamme myöhemmin.

Toisin kuin monet muut luonnon ja ihmisen yhteisvaikutuksesta peräisin olevat katastrofit, kuten esimerkiksi hirmumyrskyt ja laajat tulvatuhot, pandemia ei koettele vastaavalla tavalla rakennettuna ympäristönä ymmärretyä kriittisen infrastruktuurin lujatekoisuutta. Esitämme myöhemmin, että informaatioympäristön merkitys keskeisenä kriittisenä infrastruktuurina tulisi ymmärtää paremmin yhteiskunnan iskunkestävyyden osana pandemian kaltaisen uhkan yhteydessä. Samalla on syytä huomata, että informaatioresilienssi rakentuu

yhteiskunnan yleisten, sopeutuvaa resilienssiä ilmentävien piirteiden, kuten laajojen sivistyksellisten valmiuksien sekä poliittisen ja sosiaalisen luottamuksen varaan.

Covid-19-pandemian yhteydessä yhteiskunnan lujatekoisuuteen liittyvät piirteet ovat nousseet esille lähinnä yksilöiden, yhteisöjen ja keskeisten päätöksentekijöiden psyykkiseen kriisinsietokykyyn sekä toimintakyvyn ylläpitämiseen liittyen. Tältä osin Suomessa on onnistuttu verraten hyvin – poliittinen ja hallinnollinen päätöksentekojärjestelmä on säilynyt toimintakykyisenä, minkä lisäksi yhteiskunta on laajalti katsoen osoittautunut varsin kriisinsietokykyiseksi, mikä voidaan päätellä kriisinaikaisten sosiaalisten häiriöiden verraten vähäisestä määrästä. Henkisen lujatekoisuuden piirteet ovat korostuneet myös hallituksen kriisiretorii-kassa, jossa on vedottu kansalaisten ja yhteiskunnan eri osa-alueiden yhteisvastuullisuuteen sekä venymiskykyyn (ks. esim. Luukka 2020).

Lujatekoisuuden sijasta Suomen koronakriisin hallintatoimissa ovat korostuneet kriittisten resurssien toisteisuuteen liittyvät piirteet. Tästä osoituksena käyvät epidemian ensimmäisen aallon tukahduttamiselle ja jatkuvuudenhallinnalle elintärkeiden huoltovarmuusvarastojen saama huomio sekä tautiin vakavasti sairastuneiden hoitamiseen tarvittavien kriittisten resurssien ja laitteistojen riittävydestä käyty keskustelu (ks. esim. Kykkänen 2020).

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty huomio siitä, kuinka kriisinaikaista toimintakykyä ylläpitävien päällekkäisten varajärjestelmien oikeuttaminen voi normaalioloissa kokea vastustusta taloudellisesti epäoptimaalisena ratkaisuna (vrt. Walker & Salt 2006, 78). Suomessa tämä huomio näyttää osuneen vain osittain hedelmälliseen maaperään. Esimerkiksi huoltovarmuuskeskuksen ylläpitämät varmuusvarastot ja tähän liittyvä varautumisajattelu ei ole viimeisten vuosikymmenten kuluessa kohdannut Suomessa (toisin kuin monissa muussa valtioissa) merkittävää vastarintaa.⁵

Toisaalta yleistä varautumistasoa koskevien ensimmäisten arvioiden yhteydessä havahduttiin myös siihen, että epidemian hallintaan liittyvän monitieteisen asiantuntijatiedon saatavuus ja laatu nousevat keskeiseen asemaan pandemian kaltaisen uhkaan vastaamisen ”kriittisenä resurssina”. Jyrki Kataisen hallituskaudella vuonna 2013 tehtyä tutkimuslaitosuu-distuksen periaatepäätöstä seuranneet leikkaukset sekä rahoitusmalleihin sisältyvät uudistukset ovat heikentäneet pandemian kaltaisen uhkan hallintaan vaadittavan asiantuntijatiedon ”toisteisuutta” (Pohjala 2020). Resurssipula selittää osin myös sitä, miksi kokonaisturvallisuusmallin mukainen ennakointityö on näkynyt vaillinaisesti reaktiiviselta vaikuttavan kriisipäätöksenteon taustalla (Haukkala 2020).

Kriisinaikaiseen päätöksentekoon vaikuttavat myös yleiset, sopeutuvan resilienssin piirteet. Ne voidaan edelleen tutkimuskirjallisuuden perusteella jakaa päätöksenteon, kriisinhallintatoimien sekä kansalaisyhteiskunnan kriisinaikaista kekseliäisyyttä, vikkelyyttä ja sosiaalista pääomaa edistäviksi ominaisuuksiksi (Tierney 2014, 170–171). Sopeutuvaan resilienssiin liittyen keskustelu kriisinhallinnasta ja päätöksenteosta on ollut Suomessa toistaiseksi varsin kapeaa. Päätöksenteko on keskittynyt vastustuskyvyn vahvistamiseen ja toimintakyvyn säilyttämiseen, ainakin kriisin kahden ensimmäisen kuukauden ajanjaksolla valmiuslakien käyttöönoton jälkeen. Kriisinhallinnan medikalisoituneen ytimen ohella toimintakyvyn säilyttä-

⁵ Ks. Pohjoismaiden osalta Larsson & Rhinard (2020).

misen ja oppivan mukautumisen piirteitä on tarkasteltu lähinnä kansantaloudellisten sekä oikeusvaltioon liittyvien periaatteiden nojalla. Kriisin pitkittyessä myös laajempia sosiaalisia seurannaisvaikutuksia, esimerkiksi koulutus- ja sosiaalipalvelujen saavutettavuutta ja jatkuvuutta, on alettu tarkastelemaan kasvavasti (ks. esim. Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä 2020, 40–48, 61–67; 2020b, 53–54).⁶

Valtioneuvoston kanslian 8.4.2020 asettaman niin kutsutun exit- ja jälleenrakennusryhmän ensimmäisen vaiheen raportissa⁷ ei eritellä resilienssiprosessin oppivan mukautumisen vaiheelle tyypillisiä yhteiskunnallisia resursseja. Myös informaatio- ja demokratiakysymykset jäävät vähälle huomiolle: demokratiaa ei mainita ensimmäisen vaiheen raportissa kertaakaan, misinformaatio ohimennen sivulla 37. Työryhmän raportin toinen osa julkaistiin 1.6.2020 (Exit- ja jälleenrakennusryhmä 2020b). Siinä jälleenrakennusta tarkastellaan pikemminkin normaalitilaan palautumisen kuin mukautuvan oppimisen näkökulmasta. Huomio keskittyy erityisesti julkisen talouden kestävyyyteen, työllisyysasteeseen ja näihin liittyviin tunnuslukuihin. Kriisin ”juurisyytä” ja uutta tasapainotilaa koskeva tarkastelu tiivistyy raportin loppupuolella yleisluontoiseksi pohdinnaksi jälleenrakennuksen sosiaalisesta ja ekologisesta kestäväydestä (mt., 51–63). Tässä yhteydessä huomioidaan myös yhteiskunnallisen kokonaisresilienssin kannalta keskeisten resurssien, kuten sosiaalisen pääoman, oikeudenmukaisuuden kokemuksen, demokraattisten osallistumiskanavien sekä medialukutaidon vaalimisen merkitys.

Valmisteluryhmän raportin kaksiosaisesta rakenteesta on pääteltävissä, että resilienssiprosessia hahmotetaan Suomessa pikemminkin lineaarisesti kuin dynaamisesti. Vastustuskykyä ja toimintakyvyn säilyttämistä toisin sanoen hahmotetaan toipumisesta erillisenä vaiheena, vaikka kriisin aikaisten toimien vaikutukset esimerkiksi päätöksentekojärjestelmää sekä informaatiolähteitä kohtaan koetulle luottamukselle vaikuttavat keskeisesti myös oppivan mukautumisen edellytyksiin. Oppivan mukautumisen vaiheelle keskeiset kysymykset ovat jääneet koronakriisiä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa vielä tätä kirjoittaessa (toukokuu 2020) jatkuvuudenhallintaa sekä julkisen talouden tilaa koskevien kysymysten varjoon. Oppivan mukautumisen vaiheelle keskeisiä kysymyksiä olisivat esimerkiksi yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan kyky oppia uutta ja uudistua, yhteisöllisyyden ylläpitäminen ja kasvattaminen, sosiaalisen koheesion ja keskinäisen solidaarisuuden vahvistaminen sekä luottamuksen säilyttäminen yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin (Hyvönen ym. 2019, 20).

Informaatiohallinta ja siihen liittyvä poliittinen luottamus nousee keskeiseksi kysymykseksi erityisesti oppivan mukautumisen vaiheessa. Informaatiolla on kuitenkin tärkeä rooli jo akuutissa kriisitilanteessa toimintakyvyn, kekseliäisyyden ja vikkelyyden näkökulmasta. Erityisesti asiantuntijatiedosta riippuvaisen epidemiologisen kriisin kohdalla informaation, resilienssin ja demokratian kosketuspinnat muodostuvat tärkeiksi ja ansaitsevat laajan käsittelyn.

6 Esimerkiksi varhaislapsuuden kokemuksilla, joihin myös varhaiskasvatuksen saavutettavuuden ja laadun takaaminen kriisiolosuhteissakin keskeisesti kuuluu, on kehityspsykologiassa saavutettujen tutkimusten mukaan merkittävä vaikutus yksilötason resilienssin kehittymiseen myöhemmissä elämänvaiheissa (ks. esim. Ungar 2011, 2).

7 Valmisteluryhmän tehtävänä oli valmistella selvitys “[...] Korona-virus -kriisin välittömien vahinkojen rajoittamisesta, tehtyjen toimenpiteiden oikea-aikaisesta irtaantumisesta sekä Suomen jälleenrakennuksen suunnittelusta [...]” (Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä 2020a, 8). Hallitus on todennut soveltavansa 4.5.2020 julkaistun raportin ensimmäisen osan suosituksia omassa päätöksenteossään (Toivonen 2020).

Esitämme eksploratiivisen tarkastelumme pohjalta seuraavassa luvussa, että informaatiohallinnan ja -luottamuksen piirteet nousevat koronakriisissä esiin yhtenä keskeisenä *kriittisen infrastruktuurin* muotona. Akuutissa kriisitilanteessa korostuu erityisesti informaation kulun toimivuus, kun taas sopeutuvan oppimisen näkökulmasta keskeisiä ovat koulutuksen, asian-tuntijuuden ja yleisen luottamuksen kaltaiset rakenteet.

Informaatiohallinta, luottamus ja kriittisen infrastruktuurin määritelmän laajentaminen

Kokonaisresilienssi on riippuvaista sujuvasta julkisesta keskustelusta ja viestinnästä viranomaisten ja kansalaisten välillä. Hallinnon ja kansalaisten välillä vallitseva jaettu ymmärrys valitusta strategiasta ja sen perusteista – vaikka niistä oltaisiinkin eri mieltä – on yhteiskunnallisen toimintakyvyn ennakkoodellytys. Koronakriisi ja sitä globaalisti seurannut ”infodemia” (WHO 2020) soveltuukin erinomaisesti tarkasteluun käyttämämme kolmen analyttisen linssin lävitse. Infodemialla tarkoitetaan koronavirusta koskevan virheellisen tiedon aggressiivista leviämistä Internetissä. Tämä heikentää yhteisöjen välitöntä toimintatehokkuutta vastatoimien osalta ja saattaa aiheuttaa pysyvämpää haittaa pidemmällä aikavälillä toteutuvan oppimisprosessin näkökulmasta. Infodemia on myös avannut oven taktiselle disinformaation käytölle (*Reuters* 2020; *Business Insider* 2020).

Onkin syytä tarkastella miten julkisen keskustelun ”informaatioresilienssiä” hahmotetaan kriisinhallintatoimien kokonaisuudessa. Onko keskiössä uhkakuvakeskeinen, akuuttiin kriisitilanteeseen kytkeytyvä informaation oikeellisuus ja saavutettavuus, vai painotetaanko myös pitkäjänteistä työtä julkisen keskustelun faktaperustaisuuden puolesta? Mikäli resilienssi ymmärretään kapea-alaisesti vastustuskyvyn ja jatkuvuudenhallinnan näkökulmasta, huolenaiheena on ennen kaikkea informaation (kehotusten ja ohjeiden) välittäminen kansalaisille ja mahdollisesti myös kansalaisten kurinalaistaminen kerätyn informaation avulla. Vaarana onkin, että yksi koronakriisin keskipitkän aikavälin seurauksista tulee olemaan erilaisten valvontaan perustuvien kontrollitekniologioiden lisääntyminen (Harari 2020).

Lyhyen aikavälin uhkakuvakeskeinen lähestymistapa on korostunut – ymmärrettävistä syistä – myös esimerkiksi WHO:n toiminnassa. Resilienssiprosessin alkuvaiheissa keskiössä on ollut oikean tiedon levittäminen akuutissa kriisitilanteessa. Sama painopiste on myös eri maissa kansalaisyhteiskunnan tasolla toimivilla faktantarkistussivustoilla, jotka pyrkivät kumoamaan virusta koskevia virheellisiä väitteitä (esim. Scott 2020; Faktabaari 2020). Tällaiset lähestymistavat ovat arvokkaita, mutta eivät pureudu niihin ydintekijöihin, joiden varaan sekä tehokas informaation leviäminen että viranomaislähteiden uskottavuus kriisitilanteessa rakentuu.

Yleisen resilienssin ja pitkäjänteisen oppimisprosessin piirteitä korostava politiikkalinja pitäisi sisällään disinformaation kumoamiseen keskittyvät toimet, mutta keskittyisi alusta asti myös siihen, että viranomaisviestintä tukee kansalaisyhteiskunnan toimintakykyä. Kriisitilanteita luonnehtii aina epävarmuus; ei ole selvää tietoa siitä, mitä itse asiassa on tapahtumassa ja miten siihen tulisi reagoida. Keskeinen osa kriisin käsittelyä yhteisötasolla onkin kollektiivinen prosessi, jossa koetun merkityksiä pyritään kriittisesti avaamaan. Ideaalitapauksessa

merkityksellistämisen prosessista siirrytäänkin suoraan kriisin jälkeiselle oppimiskäyrälle, jolloin resilienssiprosessin eri vaiheet tukevat toisiaan.

Sekä välittömän että pitkäjänteisen resilienssin kannalta keskeiseen asemaan nousee yhteiskunnallinen ja poliittinen luottamus, sekä toisiin ihmisiin (yleistynyt/horisontaalinen) että viranomaistahoihin, asiantuntijoihin ja joukkotiedotusvälineisiin (vertikaalinen). Esimerkiksi Anthony Giddens on korostanut modernien instituutioiden nojautuvan ”abstrakteihin järjestelmiin” – esimerkiksi lääketieteeseen tai lentoinsinööreihin – kohdistuvaan luottamukseen. Tämä luottamus suodattuu asiantuntijuuden välityksellä tavalla, joka poikkeaa yksittäisiin henkilöihin kohdistetusta luottamuksesta. Kuitenkin myös nykyaikainen asiantuntijuus välitetään ”yhteyspisteissä” tapahtuvan kasvokkaisen vuorovaikutuksen kautta. (Giddens 1990, 83–88.)

Asiaa voidaan hahmottaa Platonin *Laeista* löytyvän esimerkin avulla. Platon erittelee toisistaan orjalääkäreiden ja vapaasyntyisten lääkäreiden tapoja. Siinä missä ensiksi mainittu ”määrää itsevaltaisesti kuin tyranni potilaalle jotakin mitä kokemuksensa perusteella arvelee sopivaksi ja ryntää sitten eteenpäin seuraavan sairastavan orjan luo”, jälkimmäinen ”taivuttelee potilaan myötämieliseksi ja pyrkii näin saattamaan hänet jälleen terveeksi” (*Lait* IV, 720b-e). Moderneissa yhteiskunnissa tällainen suostuttelu – joka on käsitteellisesti yhtenevä *poliksessa* tapahtuvan suostuttelun kanssa – on korvautunut luottamuksella abstrakteihin järjestelmiin, kuten lääketieteelliseen tietoon.

Luottamus asiantuntijoiden pätevyyteen sekä valtion, paikallishallinnon ja viranomaisten kykyyn hoitaa omia tehtäviään on keskeistä myös sen kannalta, että kansalaisyhteiskunta kykenee rakentamaan sosiaalista pääomaa ja hyödyntämään sitä osana mukautuvaa resilienssiprosessia (esim. Szreter 2002). Esimerkiksi terrori-iskuista toipumista käsittelevissä resilienssitutkimuksissa on todettu, että kansalaisten kyky vastaanottaa ja käsitellä luotettavien lähteiden antamaa tietoa rakentuu luottamukselle mediaan ja viranomaisiin. Kriisitilanteessa puolestaan hallinnon tehokas, rehellinen ja luotettava viestintä voi parantaa tilannetta (Crijns ym. 2016, 226; ks. myös Tierney 2014, 231). Tässä mielessä Suomen lähtökohtia voidaan pitää hyvinä, sillä suomalaisten luottamus sekä poliittiseen järjestelmään (mukaan lukien keskeiset instituutiot ja viranomaiset), tieteeseen että muihin ihmisiin on kansainvälisissä vertailuissa kärkitasoa (esim. Eurobarometer 2019). Tämä voi selittää osaltaan myös hallituksen toimien laajaa hyväksyntää koronakriisin aikana (Turunen 2020), joskin kyse voi olla osittain myös ulkoisista lähteistä peräisin olevien kriisien yhteydessä tyypillisesti havaitusta ”lipun ympärille kokoontumisen” ilmiöstä (ks. koronakriisin yhteydessä Henley 2020).⁸

Suomen koronakriisin hallintatoimissa viestintälinjaukset ovat tulleet selvimmiksi esille edelläkin mainitussa Suomi toimii -kampanjassa, jonka tarkoituksena on ”saada tukea omille tunteille, lupa kokea niitä yhdessä ja jakaa niitä muiden kanssa” sekä ”vahvistaa luottamusta oman elämän hallintaan, instituutioihin ja yhteisöihin” (Valtioneuvosto 2020, 2, 9). Kampanja ilmentääkin ymmärrystä joistakin resilienssin kannalta keskeisistä elementeistä, kuten

8 Myös esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan arvo- ja asennetutkimuksen tulosten perusteella yhteiskunnan keskeisiä instituutioita, kuten parlamentaarista demokratiaa, viranomaisia, puolueita sekä mediaa kohtaan koettu luottamus on joko säilynyt ennallaan vahvana tai jopa noussut koronakriisin yhteydessä (Haavisto 2020).

luottamuksen roolista. Myös edellä mainitun merkityksellistämisen prosessin tukeminen voidaan lukea osaksi kampanjan tavoitteita, sillä viestintäkutsussa todetaan, että ”kaikki teot, jotka [...] auttavat ymmärtämään tilannetta, ovat tärkeitä” (mt., 2). Suomi toimii -kampanja ei kuitenkaan anna vastauksia kysymyksiin luottamuksen rakentamisen keinoista pitkällä tähtäimellä, merkityksellistämisen prosessin suodattumisesta aidosti demokraattiseksi osallistumispolitiikaksi tai julkisen keskustelun faktaperustaisuuden takaamisesta. Näin ollen välittyy kuva resilienssipolitiikasta, jossa korostuu kriisinaikainen toiminta sopeutuvan oppimisen ja laajemman ”läpäisyasteen” kustannuksella.

Infodemian ja kriisipolitiikan ympärillä käyty kriittinen keskustelu osoittavat omalta osaltaan, että giddensiläinen ”luottamus abstrakteihin järjestelmiin” on hajautumassa. Lisäksi monessa maassa valittua kriisinhallintalinjaa koskeva kriittinen keskustelu on osoittanut, kuinka herkästi julkisen keskustelun kannalta keskeiset asiantuntijuuden ”yhteyspisteet” joutuvat nykyisessä keskusteluympäristössä vakavasti kyseenalaistetuiksi. Suomessa erityisesti Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen johtaja Mika Salminen on päätenyt huomattavan julkisen kritiikin kohteeksi (ks. Karkkola 2020).

Ajatus siitä, että asiantuntijatiedon hankkimisen koko prosessia ei voida eikä tule näyttää julkisesti on nyt tullut kyseenalaistetuksi (vrt. Giddens 1990, 86). Muutos perustuu ainakin jossain määrin virheelliseen käsitykseen siitä, että maallikko voisi ikään kuin tarkastaa asiantuntijan päättelyketjun hankkimalla itse informaatiota ja vertaamalla sitä asiantuntijan johtopäätöksiin. Tosiasiassa tämä tarkoittaa sitä, että asiantuntijuuteen – ainakaan sen paikalliseen ilmentymään – ei luoteta. Asiantuntijuuden auktoriteetti ja siihen liittyvä luottamus on korvautumassa vakuuttavuuden kriteerillä.

Kritiikki kuuluukin terveeseen julkiseen keskusteluun, kuten olemme tuoneet esiin. Demokratiassa kaikkien väitteiden on oltava avoimia lisätarkastelulle, kritiikille ja uudelleenmuotoilulle (Bernstein 2005, 28). Koronakriisin aikainen kritiikki ilmentää kuitenkin myös eräitä informaation ja tiedon politiikan kannalta ongelmallisia piirteitä. Perinteisesti kriisinaikaisen merkityksellistämisen prosessin merkittävin haaste on ollut informaation niukkuus. Koronapandemiaa seurannut infodemia osoittaa, että kaikilta osin näin ei enää ole. Monet nyky-yhteiskuntien ongelmat ovat mielekkäämpiä hahmottaa ylettömyyden, ei niukkuuden ongelmina, kuten perinteisesti on tehty (Abbott 2014). Erityisesti tämä pätee informaatioon. Ongelmana ei ole informaation absoluuttinen puute, vaan kyky erottaa informaatiotulvasta relevantti, tiedollisesti pätevä, ja poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa hyödynnettävissä oleva osa. Disinformaatio, eli virheellinen tieto, jota levitetään haitantekomielessä, on vain yksi puoli kokonaiskuvasta, jota voisi kutsua esimerkiksi Euroopan neuvoston asiantuntijaraporttia luovasti laajentaen ”informaatiohajaannukseksi” (engl. *information disorder*) (Wardle & Derakhshan 2018).

Eräänä informaatiohajaannuksen ilmentymänä voidaan pitää sitä, että julkisen keskustelun erimielisyydet perustuvat kasvavasti eri lähteistä hankitulle keskenään ristiriitaiselle informaatiolle ja eri kantoja edustavien asiantuntijoiden esiin nostamiseen. Tällöin vaarana on, että keskustelun lähtökohta ei ole oman erehtyvyyden tunnustava pluralismiin sitoutuminen, vaan aggressiivinen tarve ”olla oikeassa” (Bernstein 2005, 34; Arendt 1968, 28; Lynch

2019). Koronavirus ja siihen liittyvien torjuntatoimien politiikka ovat otollista maaperää jälkimmäisen kuvauksen mukaiselle keskustelulle, sillä – toisin kuin vaikkapa ilmastokysymyksissä – *vakiintunutta* tieteellistä tietoa asiasta ei ole. Tällöin esimerkiksi THL:n suosituksia voidaan helposti kritisoida nostamalla esiin jokin niitä vastaan todistava lähde tai asiantuntija.

Demokraattisen keskustelun tulisi perustua mielipiteiden kohtaamiselle, mikä puolestaan on mahdollista vain, jos faktoista vallitsee jonkinasteinen yhteisymmärrys. Mielipiteet ovat arvojen mahdollistamia ”tulkintoja tietyistä faktoista ja tapahtumista” (Urbinati 2014, 35). Jos erimielisyys painottuu yksinomaan tosiasioita koskeviin kysymyksiin, tämä on omiaan lisäämään keskustelun vihamielisyyttä tavalla, jota ei voida pitää demokratiaa tai resilienssiä edistävänä, oli kyse sitten välittömämmästä yhteiskunnallisesta kriisinsietokyvystä tai pidemmän aikajänteen palautumis- ja oppimisprosessista. Moniäänisen keskustelun seurauksena on parhaassa tapauksessa jaetun yhteisöllisen todellisuuden ymmärtäminen eri näkökulmista. Tosiasioita koskeva erimielisyys sen sijaan tapaa hajauttaa tämän jaetun maaperän erillisiksi saarekkeiksi, joilla sijaitsevat ihmiset eivät ymmärrä sen paremmin toisiaan kuin sitä, mikä heidän saarekkeitaan yhdistää.

Miten informaatioympäristön ja demokratian muuttuvaa suhdetta tulisi resilienssin näkökulmasta hahmottaa? Yksi hedelmällinen näkökulma aukeaa laajentamalla viime vuosien turvallisuuskeskustelua hallinnutta ”kriittisen infrastruktuurin” käsitettä.⁹ Kriittinen infrastruktuuri viittaa niihin rakenteisiin, joiden varassa yhteiskunnan energian saatavuus, logistiikka, tietoliikenne ja rahoitusala toimii (esim. Huoltovarmuuskeskus 2013; Valtioneuvosto 2018). Resilienssipolitiikan näkökulmasta kriittisen infrastruktuurin merkitys kattaa laajemmin instituutiot, järjestelmät (kuten terveydenhuoltojärjestelmä) sekä päätöksenteon ja julkisen keskustelun kanavat. Niitä voidaan tarkastella sekä lujatekoisuuden ja toisteisuuden käsitteiden että sopeutuvan resilienssin näkökulmasta. Toisin sanoen laajasti ymmärretty kriittinen infrastruktuuri kannattelee sekä kriisinaikaista että pitkäjänteistä resilienssiprosessia. Mediaympäristön hajaantumisen ja informaatiovaikuttamisen aikakaudella tällaisena perusinfrastruktuurina voidaan pitää myös luotettavaa faktaperustaista tietoa (Hyvönen ym. 2019, 40; Hyvönen 2018).

Sekä lyhyen että pitkän aikavälin resilienssin näkökulmasta keskeistä onkin hahmottaa, miten kriittistä infrastruktuuria voidaan vahvistaa. Yleinen luottamus yhteiskuntaan – ja siihen liittyen tasa-arvosta sekä korkeasta distributiivisesta ja proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta huolehtiminen – on tämän perusinfrastruktuurin kannatteleva rakenne (esim. Söderlund 2019, 38; Bäck 2019, 92). Lisäksi fakta- ja informaatioinfrastruktuurin osalta esiin on nostettu esimerkiksi pluralismin ja demokraattisia hyveitä korostavan kansalaiskulttuurin, sivistyksellisten valmiuksien ja medialukutaidon vahvistaminen (esim. Mikkola ym. 2018, 31–35; Hyvönen ym. 2019, 50–51, 55–56).

Toisin sanoen *kriisien* varalta tarvitsee kehittää *kriittisiä* kykyjä: kyky arvioida ja erotella eri tietolähteitä toisistaan, tulkita informaation luotettavuutta ja tehdä omia arvostelmia. Taivoitteena tulee olla nimenomaan demokraattisen keskustelun mahdollisuuksien kehittämi-

9 Suomessa ”kriittinen infrastruktuuri” hahmotetaan osana ”elintärkeitä toimintoja” tavalla, joka poikkeaa anglo-saksisesta diskurssista.

nen: ”Aito, suhteellisen laaja eri sidosryhmien mukanaolo edistää kestäviä ja merkityksellisiä muutoksia yhteisöresilienssin prosesseissa ja lopputuloksissa” (Hall & Zautra 2010, 363). Eri-tyisen keskeiseksi demokraattisen keskustelun mahdollisuuksien olemassaolo ja niihin liittyvä luottamus nousee resilienssiprosessin viimeisessä, oppivan mukautumisen vaiheessa, jolloin yhteiskunnassa tulisi käydä myös laajamittainen arvoperustainen keskustelu siitä, mikä on kriisistä ammennettujen kokemusten pohjalta hahmotettava uusi ”tasapainotila”. Toistaiseksi Suomen koronakriisinhallinnassa sekä tähän liittyvässä valmistelutyössä ei olla vielä pureuduttu näihin kysymyksiin syvällisesti.

Politiikkatoimien lähtökohtana on joka tapauksessa oltava se, että informaatioteknologioiden kehitys on rapauttanut luottamusta yhteiskuntaan ja julkisen keskustelun faktaperustaiseen infrastruktuuriin. Pitkäjänteisten rakenteita korvaavien toimien lisäksi tätä rapautumista voidaan välttää kehittämällä parempaa viestintää. Esimerkiksi sensaatiohakuisen uutisoinnin on katsottu vähentävän kansalaisten alttiutta etsiä asiapitoista tietoa erilaisista akuuteista uhkakuvista (Tierney 2014, 231). Lopullinen vastuu on kuitenkin poliittisella hallinnolla. Suomen hallituksen, ministeriöiden ja esimerkiksi THL:n viestintää koronakriisin aikana voidaan kuvailla melko tehokkaaksi mitä tulee ydinviestin – kuten kansalaisten omaa vastuuta korostavien toimintaohjeiden – välittämiseen.¹⁰

Kritiikkiä voidaan kuitenkin esittää esimerkiksi vuoropuhelun vaisuudesta sekä viestinnän tavoitteiden painottumisesta kriisinhallinnan kannalta tarkoituksenmukaisten reaktioiden saavuttamiseen esimerkiksi poikkeustoimien perustuslaillisten ulottuvuuksien artikuloimisen sijasta. Vaikka hallituksen viestiä voidaan kuvata selvästi ilmaistuksi ja asiantuntijatietoon pohjautuvaksi, sen uskottavuus ja kyky vahvistaa yhteiskunnan kokonaisresilienssiä olisi mahdollisesti vahvistunut, mikäli kriittisiin äänenpainoihin olisi vastattu vielä selväsanaemmin. Asiantuntijatiedon ja viranomaistoiminnan luottamuksen ylläpitäminen saattaa edellyttää osittaista paluuta ”suostuttelevampaan” tapaan kommunikoida. Julkisessa asiantuntijuudessa olisi palattava lähemmäksi Platonin vapaita lääkäreitä. Toisin sanoen asiantuntijatieto – myös sen rajat ja epävarmuus – on kommunikoitava selvästi. Yksinkertaisia vastauksia faktatiedon turvaamisen ja viestinnän ongelmiin ei ole, mutta resilienssiprosessin oppivan mukautumisen näkökulmasta myös viranomaisviestintää tulisi joka tapauksessa arvioida kriittisesti kriisikokemusten valossa.

Johtopäätökset: kohti kokonaisresilienssin arviointia

Olemme tässä artikkelissa arvioineet Suomen kriisinhallintatoimien piirteitä kokonaisresilienssin viitekehyksen näkökulmasta. Pyrimme hahmottamaan, mitä covid-19-pandemia ja siihen liittyvä kriisinhallinta kokonaisuutena merkitsevät resilienssin tutkimuksen, kritiikin ja käytännön näkökulmasta. Eksploraatiivisen tutkimuksemme perusteella kokonaisresilienssin viitekehyksen kolme analyttistä ”linssiä” tai kysymystä soveltuvat varsin hyvin resilienssikäsitysten ja -käytäntöjen empiiriseen tutkimukseen.

¹⁰ Hallinnonalojen välisen kommunikaation ongelmat vaikuttivat siihen, että ulkomailta saapuneita kansalaisia ei ohjeistettu pandemian alkuvaiheessa riittävän selväsanaisesti lentokentällä (Tynkkynen ym. 2020).

Kriittisessä resilienssitutkimuksessa meneillään oleva kriisi voi vauhdittaa tarvetta irtautua essentialisoivasta resilienssikriitistikästä ja pyrkiä kohti kokeellista, resilienssidiskurssin kriittistä ja demokraattista potentiaalia korostavaa lähestymistapaa (esim. Zebrowski 2019, 161). Resilienssiajatteluun sisältyy vaara tulkita kriisit jopa toivottuina, potentiaalisesti voimaannuttavina ”haasteina”, joiden jälkeen yhteiskunta voi palata vanhoille urilleen entistä vahvempana. Resilienssiin sisältyy kuitenkin myös mahdollisuus kriisien, kriitiikin ja avointen demokraattisten prosessien yhteyden korostamiseen. Erityisen keskeistä tällainen oppiva resilienssi on tulevana vuosina ympäristöturvallisuuden kysymysten keskeisyyden kasvaessa. Koronakriisistä palautuessa on tärkeää huomioida, että kriisiä edeltänyt normaalitila oli planeettamme elinvoimaisuuden näkökulmasta kestävä (Toivanen 2020). Kokonaisresilienssin – luottamuksen, osallisuuden, tasa-arvon ja tietopohjaisen päätöksenteon – vahvistaminen on siis välttämätöntä niihin uhiin vastaamiseksi, joista koronakriisi on vasta esimakua.

Eräs koronakriisin oppi liittyy resilienssin paikkasidonnaisuuteen. Pandemian vaikutukset ja läpitukenavuus ovat vaihdelleet runsaasti valtioiden ja alueiden välillä (Yong 2020). Yhteiskuntien kokonaisresilienssin suunnittelua ja arvioimista ei siis voi toisin sanoen tehdä puhtaasti uhkakuvalähtöisesti, vaan siinä tulee aina ottaa huomioon myös uhkan kohtaavan yhteiskunnan yleiset ominaisuudet ja tavat, joihin liittyvät arvovalinnat sekä harkinta ovat väistämättä poliittisia harjoitteita.

Poliittisen päätöksenteon kannalta ehkäpä keskeisin oppi, jonka koronakriisi resilienssiajattelulle tarjoaa, liittyy yhteiskunnan keskeisten rakenteiden toisteisuuden merkitykseen kriisitilanteessa. Päällekkäiset varajärjestelmät ja laajalle pohjalle rakentuva asiantuntijatietojärjestelmä takaavat yhteiskuntien kriisinaikaisen joustovaran, kyvyn reagoida pandemioiden kaltaisiin kriisitilanteisiin menestyksekkäästi. Esimerkiksi normaaliolosuhteissa minimiresursseille säästettyä terveydenhuollon kapasiteettia ei voida kriisitilanteessa kääntää yhteiskunnan iskunkestävyyttä vahvistavaksi rakenteeksi riittävän nopeasti.

Erityisesti informaatioympäristöön sekä siihen liittyvään luottamukseen liittyvät tekijät nousevat keskeisiksi resilienssiprosessin eri ulottuvuuksia ja vaiheita läpileikkaaviksi tekijöiksi. Koronakriisi on korostanut faktatiedon roolia osana yhteiskuntien kriittistä infrastruktuuria. Sekä kriisinaikainen toimintakyky että ennen kaikkea kriisihallinnan mielekäs poliittinen kritiikki – osana oppivaa resilienssiprosessia – edellyttää jonkinlaista yhteisymmärrystä kriisitilanteen arvioinnin kannalta oleellisista faktoista. Faktainfrastruktuurin vahvistamisen kysymykset näyttävätkin nousevan keskeiseksi ongelmaksi resilienssipolitiikassa tulevana vuosina, erityisesti ilmasto- ja ympäristöturvallisuuden teemojen tullessa yhä vahvemmin esiin. Nämä informaatiokysymykset vahvistavat myös osaltaan yleisen, ei tiettyihin uhkakuviin sidotun, resilienssikäsityksen keskeisyyttä.

Samalla on tärkeää, että myös resilienssin rakentamisen strategiseksi tavoitteekseen ottavien politiikkatoimien rajallisuus todetaan riittävän selvästi. Resilienssi, varsinkin silloin kun se ymmärretään jokseenkin kapeasti kriisinsietokykyinä, ei estä pandemian kaltaisia uhkia jatkossakaan, vaan tekee korkeintaan uhkien aktualisoitumisen jälkeisestä elämästä siedettävämpää. Resilienssikapasiteettien rakentaminen ei saa toisin sanoen tarkoittaa ennaltaehkäisyä ja ennakoinnin laiminlyömistä.

Lähteet

- Aaltola, Mika (2014): "Pandemics as Staging Grounds for Resilient World Order: SARS, avian flu, and the evolving forms of secure political solidarity". Teoksessa: T. Balzacq (toim.) *Contesting Security: Strategies and Logics*. Lontoo: Routledge, 205–218.
- Abbott, Andrew (2014): "The Problem of Excess". *Sociological Theory*, 32(1), 1–26.
- Adger, W. N. (2000): "Social and Ecological Resilience: Are They Related?". *Progress in Human Geography*, 24, 347–364.
- Agamben, Giorgio (2020): "The Invention of an Epidemic". *European Journal of Psychoanalysis*, 26.2.2020. <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>, 14.5.2020.
- Anderson, Ben (2015): "What Kind of Thing is Resilience?". *Politics*, 35(1), 60–66.
- Arendt, Hannah (1968): *Men in Dark Times*. New York: Harcourt Brace.
- Arendt, Hannah (2006): *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. Lontoo: Penguin.
- Bernstein, Richard (2005): *Abuse of Evil*. Cambridge: Polity.
- Bourbeau, Philippe (2013): "Resiliencism: premises and promises in securitisation research". *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 1(2), 3–17.
- Bourbeau, Philippe (2018): *On Resilience: Genealogy, Logics, and World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brand, F. S. & Kurt Jax (2007): "Focusing the meaning(s) of resilience: resilience as a descriptive concept and a boundary object". *Ecology and Society*, 12(1): 23. <http://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss1/art23/>.
- Brassett, James & Nick Vaughan-Williams (2012): "Governing Traumatic Events". *Alternatives: Global, Local, Political*, 37(3), 183–187.
- Business Insider* (2020): "Trolls and bots are flooding social media with disinformation encouraging states to end quarantine". 24.4.2020. <https://www.businessinsider.com/trolls-bots-flooding-social-media-with-anti-quarantine-disinformation-2020-4?r=US&IR=T>, 14.5.2020.
- Bäck, Maria (2020): "Sosiaalisen luottamuksen merkitys ja yhteys poliittiseen luottamukseen". Teoksessa: M. Bäck & E. Kestilä-Kekkonen (toim.) *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuilut*. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 80–97.
- Chandler, David (2019): "Resilience and the end(s) of the politics of adaptation". *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 7(3), 304–313.
- Chandler, David (2020): "Coronavirus and the End of Resilience", *E-International Relations*, 25.3.2020. <https://www.e-ir.info/2020/03/25/opinion-coronavirus-and-the-end-of-resilience/>, 14.5.2020.
- Crijns, Hannelore, Veroline Cauberghe & Liselot Hudders (2016): "Terrorism threat in Belgium: The resilience of Belgian citizens and the protection of governmental reputation by means of communication". *Public Relations Review*, 43(1), 219–234.
- EUKE (Euroopan unionin ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkea edustaja) (2016): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Bryssel: European External Action Service.
- Eurobarometer (2019): "Public Opinion in the European Union". European Union. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2253>, 27.5.2020.
- Evans, Brad & Julian Reid (2013): "Dangerously exposed: the life and death of the resilient subject". *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 1(2), 83–98.

- Exit- ja jälleenrakennustyöryhmä (2020a): *Koronakriisin vaikutukset ja suunnitelma epidemian hallinnan hybridistrategiaksi*. Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 1. vaiheen raportti. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162214>, 27.5.2020.
- Exit- ja jälleenrakennusryhmä (2020b): *Koronakriisin jälkivoimat ja jälleenrakennus. Exit- ja jälleenrakennusryhmän 2. vaiheen raportti*. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162272>, 2.6.2020.
- Faktabaari (2020): ”Faktabaari keväällä 2020 – infodemian kotimaiset kasvot”. <https://faktabaari.fi/faktabaari-kevll-2020-infodemian-kotimaiset-kasvot/>, 14.5.2020.
- Folke, Carl (2002): ”Socio-Ecological Resilience and Behavioural Responses”. Teoksessa: A. Biel, B. Hansson & M. Märtensson (toim.) *Individual and Structural Determinants of Environmental Practice*. Aldershot: Ashgate Publishing Company, 226–287.
- Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Haavisto, Ilkka (2020): *Politiikan poikkeustila. Koronakriisi yhdisti suomalaiset*. EVA analyysi No 81, 30.4.2020. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2020/04/eva-analyysi-no_81.pdf, 26.5.2020.
- Hall, John Stuart & Alex J. Zautra (2010): ”Indicators of community resilience: What are they, why bother?”. Teoksessa: J. Reich, A. J. Zautra & J. S. Hall (toim.) *Handbook of Adult Resilience*. Lontoo: Guilford, 350–371.
- Harari, Yuval Noah (2020): ”The world after coronavirus”. *Financial Times*, 20.3.2020. <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>, 14.5.2020.
- Haukkala, Hiski (2020): ”Kriisi yllätti sittenkin, taas kerran”. *Suomen Kuvalehti*, 30.4.2020. <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/pandemian-hoito-ei-ole-ollut-suomessakaan-riemuvoitto-asiat-harvemmin-vain-tapahtuvat-niin-olisi-mahdollista-varautua-ennalta/>, 14.5.2020.
- Henley, Jon (2020): ”Democratic leaders win surge of approval during Covid-19 crisis”. *The Guardian*, 2.4.2020. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/02/democratic-leaders-win-surge-of-approval-during-covid-19-crisis>, 28.5.2020.
- Huoltovarmuuskeskus (2013). *Kriittisen infrastruktuurin merkitys korostuu. Vuosikertomus 2013*. <https://www.varmuudenvuoksi.fi/vuosikertomus-2013/kriittinen-infrastruktuuri>, 14.5.2020.
- Hyvönen, Ari-Elmeri (2018): ”Careless Speech: Conceptualizing Post-Truth Politics”. *New Perspectives*, 26(3), 31–56.
- Hyvönen, Ari-Elmeri, Tapio Juntunen, Harri Mikkola, Juha Käpylä, Harri Gustafsberg, Markku Nyman, Tiina Rättälä, Sirpa Virta & Johanna Liljeroos (2019): *Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit, ja arviointi*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Imperial College COVID-19 Response Team (2020): *Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID19 mortality and healthcare demand*. Report 9, 16.3.2020.
- Juntunen, Tapio & Ari-Elmeri Hyvönen (2014): ”Resilience, Security, and the Politics of Processes”. *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 2(3), 195–209.
- Juntunen, Tapio & Sirpa Virta (2019): ”Security Dynamics: Multilayered Security Governance in an Age of Complexity, Uncertainty, and Resilience”. Teoksessa: A. Kangas, J. Kujala, A. Heikkinen, A. Lönnqvist, H. Laihonen & J. Bethwaite (toim.) *Leading Change in a Complex World: Transdisciplinary Perspectives*. Tampere: Tampere University Press, 67–84.
- Karkkola, Minna (2020): ”THL:n Mika Salminen joutui ryöpytykseen – THL:n pääjohtaja puolustaa ja toivoo rakentavaa keskustelua”. *Kauppalehti*, 7.5.2020. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/thln-mika-salminen-joutui-ryopytykseen-thln-paajohtaja-puolustaa-ja-toivoo-rakentavaa-keskustelua/5c5163b4-e9e4-4add-ae50-f1a74ffb8acc>, 14.5.2020.

- Klein, Naomi (2020): "Coronavirus capitalism – and how to beat it". *The Intercept*, 16.3.2020. <https://theintercept.com/2020/03/16/coronavirus-capitalism/>, 14.5.2020.
- Kluge, Hans Henri P. (2020): "Transition to a 'new normal' during the COVID-19 pandemic must be guided by public health principles". Statement to the press by Dr Hans Henri P. Kluge, WHO Regional Director for Europe, 16.4.2020, Kööpenhamina. <http://www.euro.who.int/en/media-centre/sections/statements/2020/statement-transition-to-a-new-normal-during-the-covid-19-pandemic-must-be-guided-by-public-health-principle>, 14.5.2020.
- Koivisto, Matti & Maria Stenroos (2020): "Pääministeri Marin: Suomi siirtyy koronan torjunnassa hybridistrategiaan – 'testaa, jäljitä, eristä, hoida'". *YLE*, 22.4.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11317785>, 14.5.2020.
- Koselleck, Reinhardt (2006): "Crisis". *Journal of History of Ideas*, 67(2), 357–400.
- Kykkänen, Valtteri (2020): "On tämä kova happotesti – Huoltovarmuuskeskus vakuuttaa ruoan, lääkkeiden ja polttoaineiden riittävän Suomessa koronakriisistä huolimatta". *mtvuutiset.fi*, 24.3.2020. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/on-tama-kova-happotesti-huoltovarmuuskeskus-vakuuttaa-ruoan-laakkeiden-ja-polttoaineiden-riittavan-suomessa-koronakriisista-huolimatta/7770432#gs.6dyxq8>, 14.5.2020.
- Larsson, Sebastian & Mark Rhinard (toim.) (2020/tulossa): *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence*. Lontoo: Routledge.
- Luuikka, Teemu (2020): "Pääministeri Sanna Marin vetoaa HS:n haastattelussa kaikkiin suomalaisiin: Valtio ei voi yksin ratkaista koko kriisiä". *Helsingin Sanomat*, 20.3.2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006447594.html>, 14.5.2020.
- Lynch, Michael Patrick (2019): *Know-It-All Society: Truth and Arrogance in Political Culture*. New York: Liverlight.
- Mikkola, Harri, Mika Aaltola, Mikael Wigell, Tapio Juntunen & Antto Vihma (2018): *Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi. Ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky liberaaleissa demokratioissa*. FIIA Report 55. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Myllärniemi, M. & Vapaaksi koronasta -työryhmä (2020): *Vapaaksi koronasta*. 7.5.2020. <https://www.eoonkoronasta.fi>, 25.5.2020
- Pohjala, Pauliina (2020): "THL:n asiantuntijarykkinen kohdistuneet leikkaukset olivat selvä virhe, expääjohtaja Pekka Puska sanoo – 'Tutkimuslaitosuudistus meni vikaan'". *Suomenmaa*, 3.4.2020. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/thl-n-asiantuntijarykkinen-kohdistuneet-leikkaukset-olivat-selva-virhe-expaaajohtaja-pekka-puska-sanoo--34tutkimuslaitosuudistus-meni-vikaan34-6.3.596050.23d4832cba>, 14.5.2020.
- Pullinen, Jussi (2020): "Kesäkuussa alkaa koronakriisin suuri käänne, ja hallitus ripustaa nyt Suomen neljän sanan varaan". *Helsingin Sanomat*, 5.5.2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006496695.html>, 14.5.2020.
- Pursiainen, Christer (2018): *The Crisis Management Cycle*. Abingdon: Routledge.
- Reuters (2020): "Russia deploying coronavirus disinformation to sow panic in West, EU document says". 18.3.2020. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-disinformation/russia-feeding-disinformation-about-coronavirus-to-sow-panic-in-west-eu-document-idUSKBN21518F>, 14.5.2020.
- Rogers, Peter (2015): "Researching Resilience: An Agenda for Change". *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 3(1), 55–71.
- Scott, Mark (2020): "It's overwhelming": On the frontline to combat coronavirus 'fake news'. *Politico*, 16.4.2020. <https://www.politico.eu/article/coronavirus-fake-news-fact-checkers-google-facebook-germany-spain-bosnia-brazil-united-states/>, 14.5.2020.
- Scheinin, Martin & Pauli Rautiainen (2020): "Koronakriisin uusissa toimissa valmiuslain nojalla ollaan nyt poikkeamassa ihmisoikeussopimuksista – valtioneuvosto leikkii jumalaa". *Perustuslakiblogi*, 26.3.2020.

- <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/03/26/martin-scheinin-pauli-rautiainen-koronakriisin-uusissa-toimissa-valmiuslain-nojalla-ollaan-nyt-poikkeamassa-ihmisoikeussopimuksista-valtioneuvosto-leikkii-jumalaa/>, 26.5.2020.
- Selkälä, Toni (2020): ”Saako koronaviruksesta puhua oikeudellisesti?”. *Perustuslakiblogi*, 15.4.2020. <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/04/15/toni-selkala-saako-koronaviruksesta-puhua-oikeudellisesti/>, 26.5.2020.
- Stebbins, Robert A. (2001): *Exploratory Research in the Social Sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Szreter, Simon (2002): ”The State of Social Capital: Bringing Back in Power, Politics, and History”. *Theory and Society*, 31(5), 573–621.
- Söderlund, Peter (2020): ”Poliittinen luottamus vertailevasta näkökulmasta”. Teoksessa: M. Bäck & E. Kestilä-Kekkonen (toim.) *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuulut*. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 35–48.
- Tierney, Kathleen (2014): *The social roots of risk: producing disasters, promoting resilience*. Stanford: Stanford University Press.
- Toivanen, Tero (2020): ”Kuka haluaa takaisin normaaliin?”. *Tiede & Edistys* 1/2020.
- Toivonen, Janne (2020): ”Rajoitusten purkamisen taustalla oleva 80-sivuinen Hetemäen raportti julkistettiin – siitä selviää, että normaalielämään palataan luultavimmin vasta ensi vuonna”. *YLE*, 4.5.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11334827>, 14.5.2020.
- Turunen, Joonas (2020): ”Kysely: Koronakriisin hoitaminen nosti Sanna Marinin hallituksen suosion ennätyskellisen korkealle”. *Helsingin Sanomat*, 27.5.2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006520709.html>, 28.5.2020.
- Tynkkynen, Liina-Kaisa, Salla Atkins, Ilmo Keskimäki, Meri Koivusalo & Timo Sinervo (2020): ”Finland’s Response to the Coronavirus Pandemic”. Cambridge Core Blog. <https://www.cambridge.org/core/blog/2020/04/06/finlands-response-to-the-coronavirus-pandemic/>. 28.4.2020.
- Ungar, Michael (2008): ”Resilience Across Cultures”. *The British Journal of Social Work*, 38(2), 218–235.
- Urbinati, Nadia (2014): *Democracy Disfigured*. Cambridge: Harvard University Press.
- Valtioneuvosto (2018): ”Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista”. Valtioneuvosto 1048/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181048>, 14.5.2020.
- Valtioneuvosto (2020): ”Suomi toimii. Kriisinkestävyyttä lujittava viestintähanke 2020 Kutsu viestijälle”. Helsinki: Valtioneuvosto. https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/145135/suomitoimii_viestintakutsu_29042020.pdf/ed79affb-7c59-82d3-b5e7-dea8990d74eb/suomitoimii_viestintakutsu_29042020.pdf, 14.5.2020.
- Walklate, Sandra, Ross McGarry & Gabe Mythen (2014): ”Searching for Resilience: A Conceptual Excavation”. *Armed Forces & Society*, 40(3), 408–427.
- Walker, Brian & David Salt (2006): *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*. Washington: Island Press.
- Wardle, Claire & Hossein Derakhshan (2018): ”Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking”. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>, 14.5.2020.
- WHO (2020): ”Infodemic management – Infodemiology”. World Health Organization. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, 14.5.2020.
- YK (2017): ”Adopting an analytical framework on risk and resilience: a proposal for more proactive, coordinated and effective United Nations action”. Prepared by a task team led by the World Food Programme. CEB/2017/6 (Annex III). <https://www.unsceb.org/CEBPublicFiles/RnR.pdf>, 14.5.2020.

Yong, Ed (2020): "Why the Coronavirus Is So Confusing: A guide to making sense of a problem that is now too big for any one person to fully comprehend". *The Atlantic*, 29.4.2020. <https://www.theatlantic.com/health/archive/2020/04/pandemic-confusing-uncertainty/610819/?fbclid=IwAR2AA6SPIhXwIS4Sr22xras3vEF0Au3kqGwK2RF5Y0QaQZuwTCWOOTM41Sg>, 14.5.2020.

YTS (2017): Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös. Turvallisuuskomitea. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf, 14.5.2020.

Zebrowski, Chris (2016): *The Value of Resilience: Securing Life in the Twenty-first Century*. Lontoo: Routledge.

Zebrowski, Chris (2019): "Emergent emergency response: Speed, event suppression and the chronopolitics of resilience". *Security Dialogue*, 50(2), 148–164.